

Kitap İncelemesi *Book Review*

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE TÜRK SENDİKACILIK TARİHİ ÜZERİNE

Osmanlı'dan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi
(İşçi-İşveren-Memur Sendikacılığı)

Adnan Mahiroğulları,

Özlem Kitabevi,

Yıl 2017, Sayfa sayısı 558, ISBN: 978-605-8303-1-7

Gizem Bayrakçı¹

Giriş

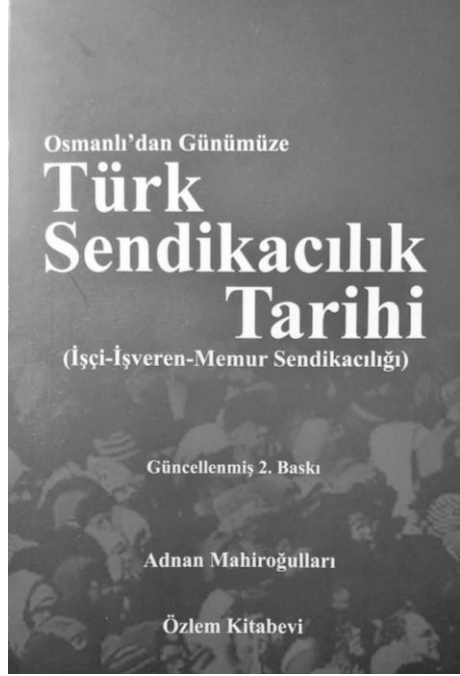
Türk sendikacılık tarihini bütüncül bir bakış açısıyla ele alan bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; 1851-1946 yılları arasındaki “İşçi Eylemleri ve İşçi Örgütlenmeleri” incelenmiştir. Bu bölümde Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi alt başlıklarına yer verilmiştir. Oluşumlar anlatılırken dönemin sosyo-ekonomik ve siyasi özellikleri göz önünde bulundurulurken kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Osmanlı döneminde kırılma noktasını teşkil eden grev ve eylemlere yer verilerek, Samatof'ta gerçekleşen “makine kırıcılığı” eylemiyle, sendikalaşmaya giden süreç 1851 yılından başlanarak anlatılmıştır. Aynı zamanda, “Örgütlenmeyi kimler başlattı?”, “Örgütlenmeye neden ihtiyaç duyuldu?” ve “İlk örgütlenenler kimlerdir?” sorularına yanıt aranmıştır. Diğer taraftan Türk sendikacılığının yasalık kazanmasındaki gecikme ele alınarak ülkemizde sendikacılığın gelişimi sanayileşmedeki yetersizlik ve bağımlı çalışanların sayıca az olmasıyla açıklanmıştır.

1 Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi.

XX. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı dönemi çalışma hayatında köklü bir değişiklik olmamış; ancak sınırlı da olsa bağımlı çalışanları temsil eden işçi kesimi XIX. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ise görece özgürlük ortamı içerisinde gerek eylem ve grevlerde gerekse örgütlenmelerde nicelik ve nitelik yönüyle artış görülmüştür. "İlan-ı Hürriyet Grevleri" olarak adlandırılan bu grevler örgütsüz ve çok sayıda olup; uzun çalışma saatleri, ücretlerin düşük olması gibi ekonomik sebeplerle gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde, "cemiyet" adıyla da olsa çok sayıda işçi örgütü kurulmuştur. İşçi örgütlenmelerinde yaşanan bu artışta; 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan görece özgürlük ortamının yanı sıra 1909 yılında Ka-

nun-i Esasi'de yapılan değişikliklerle cemiyet kurma özgürlüğünün anayasal güvenceye alınması ve 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun sağladığı yasal imkanlar etkili olmuştur. Cibali Tütün Rejisi Amelesi İttihad Cemiyeti, Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti, Amele İttihad Cemiyeti, Selanik Kunduracı Kalfaları Cemiyeti ve Kadın Giyim İşçileri Sendikası bu örgütler içerisinde yer almıştır. İlerleyen zamanlarda grevler farklı sektörlerde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu grevler; madencilik, gıda, denizcilik, enerji ve tekstil sektörlerinde yoğun olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra, Osmanlı döneminde örgütlenmeler ve diğer işçi hareketleri incelendiğinde; Avrupa'da, Sanayi Devrimi sonrası vuku bulan kanlı eylemlerden farklı olarak sınıf bilinci temelinde dayanan bir anlayış ülkemizde söz konusu olmamıştır.

1923 yılından 1946 yılına uzanan süreç; kitapta yine dönemin siyasi, hukuki ve sosyo-ekonomik özellikleri çerçevesinde anlatılmıştır. Bu dönemde, işçilerin örgütlenme çabaları kapsamında işçi örgütlerine yer verilerek sendikal örgütlenmeyi etkileyen siyasi, yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel olumsuzluklar aktarılmıştır. Söz konusu olumsuzluklar içerisinde, grev hakkını belirli şartta bağlayıp kamu hizmetlerinde sendikalaşmayı yasaklayan 1909 tarihli "Tatil-i Eşgal Kanunu"; hükümete, "Ülkenin sosyal düzenini, huzur ve asayişini bozan ya da bozmaya kalkışan tüm örgüt, yayın

ve gösteri eylemlerini yasaklayabilme” yetkisini vererek işçi hareketlerini engelleyen 1925 tarihli “Takrir-i Sükun Kanunu” ve “Sınıf, cemaat ve ırk esasına dayalı cemiyetler kurulamayacağı” hükmüyle sendikal örgütlenmeyi engelleyen 1938 tarihli “Cemiyetler Kanunu” yer almaktadır.

1945-1960 arasında yer alan ve sendikacılığın kuruluş döneminin anlatıldığı ikinci bölümde; işçi ve işveren sendikacılığı anlatılarak işçi sendikacılığı açısından; Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklik ve sendikacılığın yasallık kazanması, 5018 sayılı ilk Sendikalar Kanunu ve bu kanunun yürürlüğe girmesi sonrasında işçilerin örgütlenme faaliyetleri, sendikalaşma ve sendikalaşmayı etkileyen unsurlar, işçi eylemleri ile 1946-1960 arası dönemde sendikaların faaliyetleri başlıklarına yer verilmiştir. 1945’te çok partili siyasi hayata geçişle birlikte ülkede, demokratik hak ve özgürlüklerin önemi artmış, sendikacılığın önündeki yasal engellerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda, sendikal örgütlenmeye engel teşkil eden olan 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu’ndan “Sınıf esasına dayalı cemiyet kurulamaz” maddesi çıkarılarak sendikaların kurulmasına yasal olarak olanak sağlanmıştır. 1946’daki değişiklik sonrası kurulan sendikal örgütler, devlete karşı bağımsız kalmalarına karşın kuruluşuna öncülük eden Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi’nin vesayetinde kaldıkları için “özgür sendikacılık” örneği teşkil edememişlerdir. Öyle ki, “1946 Sendikacılığı” olarak da adlandırılan bu örgütlerin; ideolojik çerçevede kurulması hükümeti kuşkulandırmış, dolayısıyla kısa süre içinde kapatılmışlardır. Ardından, 1947 yılında çıkarılan “5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları Hakkında Kanun”daki siyasi faaliyet yasağı ve grev yasağı gibi uluslararası sendikal normlara uymayan kısıtlayıcı hükümlerle “1946 Sendikacılığı”nda yaşanan durumun önüne geçmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Mahiroğullarının ifadesiyle; “yasa koyucu, 5018 sayılı Kanun’la sendikaların ‘devletle beraber sendikacılık’ ilkesi çerçevesinde milli temeller üzerine kurulmasını ve siyasetin dışında yer almasını amaçlamıştır”. Bu bölümde, ayrıca ilk sendikal çatı örgütü olan Türk-İş’in kuruluşu ve gelecekte sendikal örgütlenmeye sağladığı katkısı üzerinde durulmuştur.

“Sendikacılığın Kişilik Kazanma ve Gelişme Dönemi” olarak adlandırılan, 1960-1980 yıllarının anlatıldığı üçüncü bölümde ve “Değişen Koşullarda Sendikacılık Dönemi” adlı 1980 sonrası gelişmelerin anlatıldığı dördüncü bölümde; işçi sendikacılığı, işveren sendikacılığı ve memur sendikacılığı ele alınmıştır. Darbe sonrası yürürlüğe giren kanunlarla uygulamaya konulan temel düzenlemelerin sendikacılığın gelişimine sağladığı etkiye detaylı olarak değinilmiştir. Bu bağlamda; 274 sayılı “Sendikalar Kanunu”, ayrıca, 275 sayılı “Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu”, 2821 sayılı “Sendikalar Kanunu”, 2822 sayılı “Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu” ve 2012’de yürürlüğe giren 6356 sayılı “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu”

incelenmiştir. Ayrıca sendikaların; kuruluş yıllarından günümüze uzanan süreç içerisinde gerçekleştirdikleri faaliyetler ve siyasi partilerle ilişkilerinin yanı sıra 1980'den günümüze sendikalaşmayı etkileyen unsurlar da ele alınmıştır.

Sendikacılığın gücündeki değişimi ve Türk sendikacılığının mevcut durumunu anlayabilmek için sendikacılık çatısı altında bulunan işçi, işveren ve memur sendikacılığının, literatürde daha önce tek bir kitapta bir arada ele alınmamış olması Mahiroğulları'nın Sendikacılık Tarihi kitabına ayrı bir önem katmıştır. Bu yönüyle işçi, memur ve işveren sendikacılığı, Osmanlı'dan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi adlı kitapta bir bütün olarak aktarılmıştır.

Osmanlıdan günümüze Türk sendikacılık tarihinin kaleme alındığı bu çalışmada, geçmişi doğru anlayarak bugünü kavrayabilmek amaçlanmıştır. Diğer taraftan, sendikal eylemler ve sendikacıların görüşleri anlatılırken betimleme yönteminin yanı sıra uluslararası sendikal normlar çerçevesinde eleştirel yöntemden yararlanıldığı görülmektedir. Mahiroğulları bu konudaki hassasiyetini kitabın önsözünde belirtmiştir. Literatür taraması yapılan bu çalışmada zengin bir kaynak havuzuna ulaşılmıştır. Bu kaynaklar içerisinde TBMM tutanak dergileri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'ne, keza sendikaların faaliyet raporlarına sıklıkla başvurulmuştur.

Kitapta, başlangıçtan günümüze kadar kurulan işçi, işveren ve memur sendikaları konfederasyonlarına geniş bir şekilde yer verilmiştir.

"Osmanlıdan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi" adıyla sendikacılık tarihini bütüncül bakış açısıyla okuyucuyla buluşturan kitap, bu yönüyle alandaki boşluğu doldurur mahiyettedir. Dolayısıyla, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümü öğretim elemanları ile lisans ve lisansüstü eğitimi öğrencilerine ve sendika alanında çalışma yapacaklara temel kaynak niteliğindedir. Türk sendikacılığını doğru anlayabilmek açısından kitabın içeriğinde dikkat çeken bir başka husus; Türk sendikacılık tarihinin dönemler halinde, isabetli bir mantıkla ayrılması ve sendikacılığın farklı dönemleri arasında bütünlük oluşturulmasıdır. Bu doğrultuda sendikacılık, siyasi ve ekonomik yapı gibi dönemin genel özellikleriyle ilişkili olarak geniş bir perspektifle ele alınmıştır. Ayrıca işçi, işveren ve memur sendikacılığının bir arada anlatılması çalışmanın özgün yanlarından biri olup, kapsamlı araştırmalar sonucu ismi unutulmuş gerek işçi gerekse memur örgütlerine yer verilmesi, literatüre söz konusu çalışmayla önemli bir katkı sağlanmıştır.